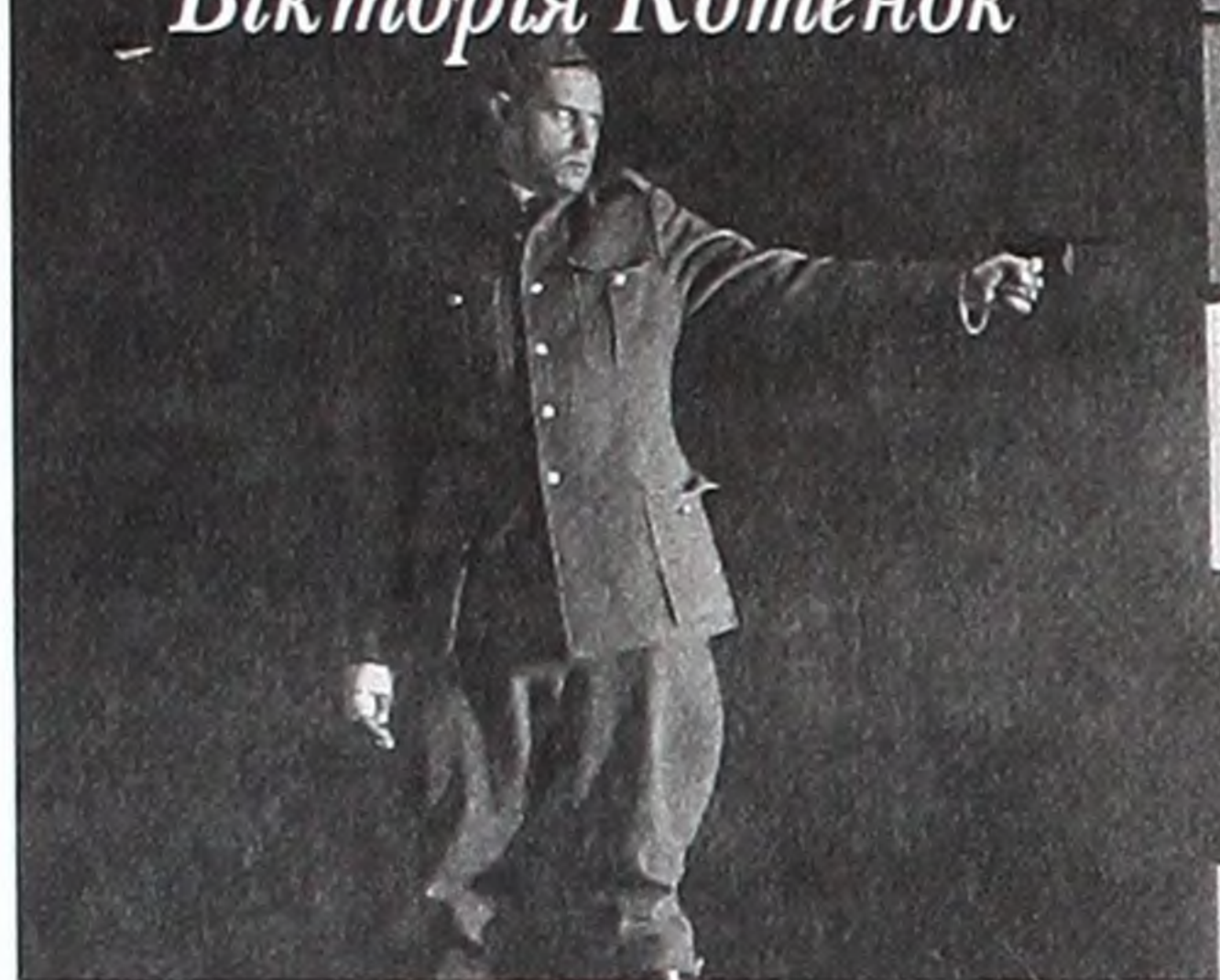

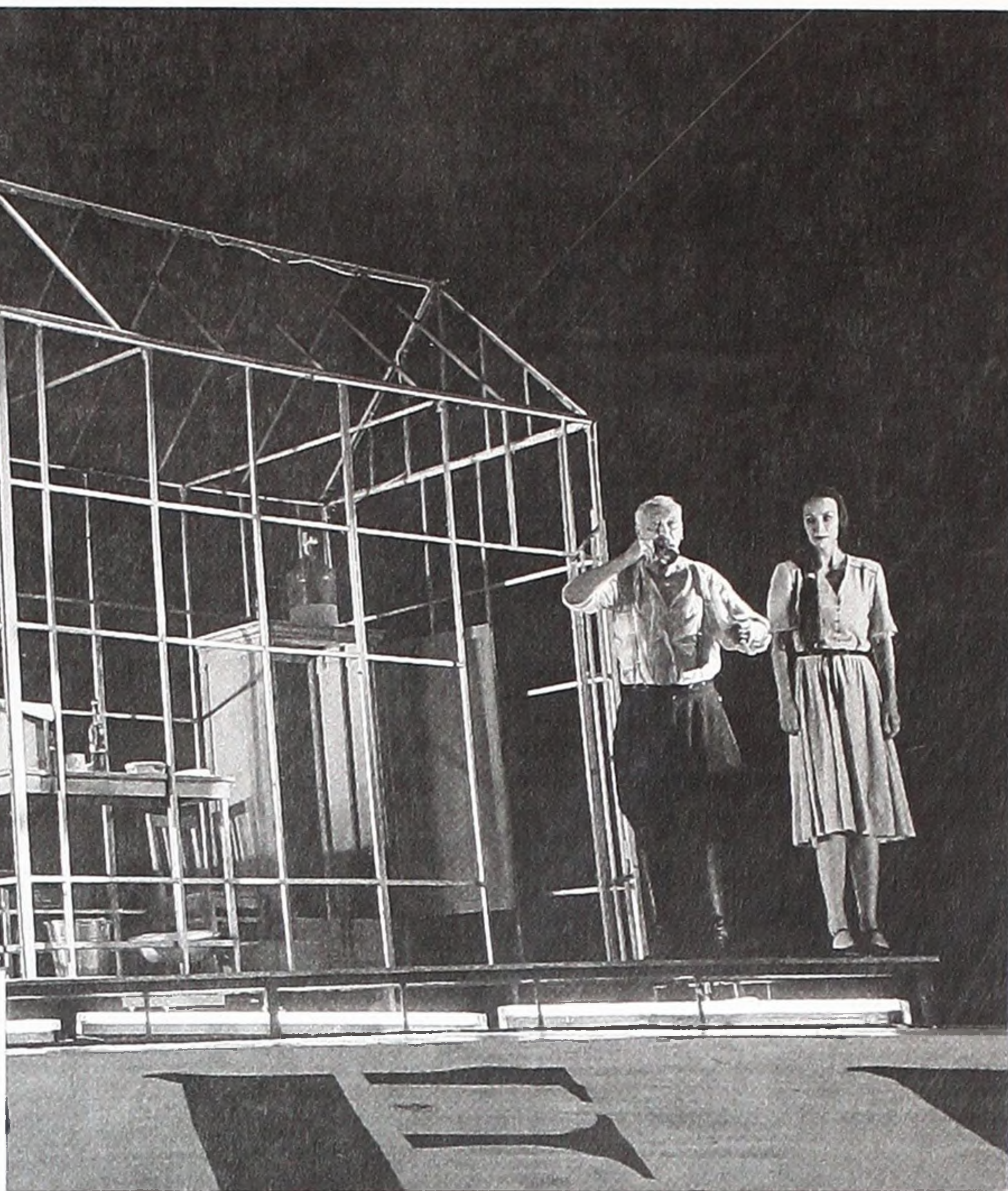
Очищення історії та душі

Вікторія Котенок

1953

Український і канадський режисер та актор **Григорій Гладій** у Національному театрі імені Івана Франка поставив п'єсу Софі Оксанен «Очищення». Це його друга режисерська робота на цій сцені. Першою (14 років тому) була вистава «Істерія» за Террі Джонсоном про Зигмунда Фрейда, якого зіграв Богдан Ступка. В новій постановці задіяні Остап та Дмитро Ступки, а також Поліна Лазова, Олена Івасіва-Фесуненко, Ксенія Баша-Довженко, Олександр Логінов та інші актори. Сценографом виступив художник Володимир Ковальчук, у тандемі з яким режисер працює з 1992 року.

Сцена з вистави «Очищення» за С. Оксанен.
Режисер Григорій Гладій.
Національний театр ім. І. Франка.

На постановку Григорія Гладія надихнув литовський фільм Вітаутаса Жалакявічюса «Ніхто не хотів помирати» (1965), а також український роман Оксани Забужко «Музей покинутих секретів» (2009), які торкаються теми національно-визвольного руху. П'єса сучасної фінської письменниці з естонським корінням, драматурга й публіциста Софі Оксанен «Очищення» близька до них тематично: нагадує про боротьбу естонських «лісових братів» у 1940–1950-х рр. за звільнення від радянської окупації, а також про 1990-ті – перші роки незалежності Естонії. На написання п'єси (а згодом і однойменного роману, що став бестселером, отримав чимало літературних нагород і приніс славу авторці) надихнула письменницю бабуса, естонка за національністю, яка була свідком цих історичних подій. Уперше п'єсу поставлено на сцені Фінського національного театру 2007 року, а через п'ять років роман екранізували (режисер Антті Йокінен).

«Про український національно-визвольний рух тепер починають більше писати, розкривати таємниці, аби очистити історію – відкрити правду, – розповідає Григорій Гладій. – Історія Софі Оксанен може стати для нас прикладом. Адже, порушуючи цю тему, ми говоримо у виставі про Україну. І ми на дуже ризикованій території: зачіпаємо ті питання, на які ще немає точних відповідей. Утім, наша вистава передовсім про емпатію, співчуття, людя-

ність, які нині в дефіциті. Позаяк у світі накопичилася критична маса байдужості, бажання пливати за течією, торувати шлях брехні, легко йти на компроміс із сильними світу цього.

Зізнаюся, з «Очищенням» я вступив на нову територію, на якій почуваюся незручно. У тому сенсі, що я завжди робив більше чоловічі, патріархальні постановки: Достоевський, Кафка, Пінтер. Ця ж п'єса, як і вистава, говорить насамперед про жінку, її нелегку долю. Загалом, у виставі більше запитань, аніж відповідей. Але мудрі люди кажуть, що добре поставлене запитання – це вже відповідь. І поспішно було б казати, що ми її знаємо. Бо відповіді на загадки людської душі, на загадки жіночої душі не є такими очевидними».

Центральний образ вистави «Очищення» – Аліїде Труу, проста селянка, яка мріє про звичайне жіноче щастя: мати коханого чоловіка, дітей, сім'ю. Але на її долю випало жити в нелегкий для її країни час. Спершу батьків через те, що мали трактор, назвали куркулями і депортували до Сибіру. Згодом сестру Інгель із малолітньою дочкою відправили туди ж, бо сестрин чоловік був солдатом повстанської армії. А оскільки вони мешкали в одному домі, то й Аліїде забрали на допити. Після катувань і принижень жінка заріклася: «Ніколи зі мною таке більше не повториться». Тож вона відхрещується від сестри і далі думає лише про своє

Поліна Лазова, Ксенія Баша-Довженко у виставі «Очищення» за С. Оксанен. Режисер Григорій Гладій. Національний театр ім. І. Франка.

майбутнє. А для певності одягає на себе надійну «броню» (читай – ярмо): виходить заміж за енкаведиста Мартіна. Алійде керувало бажання жити звичним життям, яке було можливе за тих часів: «Я стала однією з них, простою пересічною жінкою, яка має чоловіка і дітей».

Але не лише катування на допитах перемінило життя Алійде. Так сталося, що вона закохалася в сестриноного чоловіка Ханса, якого вони переховували в старому льосі для картоплі. Після депортації сестри і навіть свого заміжжя вона ще кілька років продовжувала його ховати, сподіваючись, що він полюбить її так само, як сестру. Жінка ретельно спланувала його втечу, орендувала помешкання в столиці, зробила новий паспорт і сподівалася згодом почати нове життя з ним. І тільки тоді, коли чоловік порушив план утечі, збагнула, що всі ці роки Ханс думав тільки про зустріч з Інгель. Тікаючи, він був поранений, його розшукували, тож Алійде не знайшла іншого виходу – вона вбила і закопала його в городі, рятуючи своє життя.

Алійде прожила до глибокої старості і навіть побачила незалежність своєї країни. Та пережите не дає їй спокою. Очистити свою совість і душу від провин допомагає її внучата племінниця – Зара. Завдяки їй жінка дізнається, що сестра досі жива, що її донька після катувань утратила дар мови, а її внучка Зара стала повією, убила свого боса-сутенера і тепер переховується. Відчуваючи велику провину за долю сестри та її сім'ї, вона рятує Зару від сутенерів, які хотіли її вбити, дає їй гроші, лист (з документами на землю) і відправляє до матері та бабусі. А тоді здійснює ритуал остаточного «очищення» – самоспалює себе разом із будинком. За новим законом землю мають повернути колишнім її власникам, тож Алійде таким чином намагається повернути борг сестрі.

У виставі «Очищення» Г. Гладія головна героїня, яку грає Поліна Лазова, – змучена, залякана, але все ще готова боротися за своє щастя жінка. Таку, здається, і танком не візьмеш – настільки вона тверда у своїх намірах. Вона багато бачила на своєму віку, тому її досвід – її панцир. Більш м'яка, гнучка, але не менш цілеспрямована молода Алійде, образ якої створила Олена Івасіва-Фесуненко. У боротьбі за свою мрію, вона готова «прогнутися»: збрехати, зрадити і навіть убити. Ксенія Баша-Довженко в ролі Зари – затюкане, понівечене дівча, змушене майже зубами вигризати своє «щастя». Непохитний у своїй любові до родини та вірний народу, борець за незалежність країни – Ханс Пекк у виконанні Івана Залуського. Утім, одночасно й слабкодушкий та боязкий: не кинувся одразу рятувати сім'ю, а тривалий час відсиджувався у сховку. Запеклий комуніст, відданий владі та її вождям Олександр Логінов у ролі Мартіна. Образи безжальних і жорстоких сутенерів (колишніх кадебістів) Лаврентія і Паші створили Остап Ступка і Ярослав Гуревич.

«Очищення» Г. Гладія є своєрідним зрізом цілої епохи, зробленим через призму однієї жіночої долі. Це виставо-дослідження людської душі, яка стала жертвою політичних пертурбацій. Вона є позачасовою і без меж, адже викликає алузії з різними історичними періодами не однієї країни світу. Постановка розповідає про право вибору, яке чи не щохвилини постає перед кожною людиною. Вона змушує замислитися, чи справді існує поділ на добро і зло, на своїх і чужих, на правду і брехню, на «чорне» і «біле»? Спонукає до сповіді кожного найперше перед самим собою, власною совістю і душею. Вистава «Очищення» закликає не тільки до співчуття і емпатії, а й до поваги, толерантності, терпимості одне до одного. Адже у всіх людей один спільний дім, тож кожен є членом великої родини. Тому й ставитися одне до одного треба з любов'ю. Не даремно художнім епіцентром вистави сценограф зробив будинок – сімейний осередок, навколо якого «обертаються» усі події та герої цієї історії. Однак Володимир Ковальчук зробив його без стін і даху, залишивши тільки каркас – скелет будинку. Такий вигляд нагадує про конкретний час, коли стіни «мали вуха», життя людей було як на долоні, не було нічого особистого – усе спільне, «народне». А також цей дім символізує полон (в'язницю, ґрати, клітку), адже кожен із його мешканців був у той час – у прямому чи переносному значенні – ув'язненим.

«Спілкуючись з різними людьми театру я дійшов висновку, що альфою і омегою в театрі залишається життя пресловутого людського духу, – зізнається Григорій Гладій. – Що театр не є храмом чи церквою, а – територією гри. А гра – це божественна територія. І гра сягає туди, де є невідомість, де немає відповідей. Через гру ми досягаємо якихось нових горизонтів. Ми намагаємося зрозуміти щось більше про нас самих і про інших, розширити горизонти своєї свідомості. І я би хотів подякувати багатьом учителям, у яких мені довелося вчитися у своєму житті. Утім, навіть на цьому етапі свого життя, мушу зізнатися, що нічого так і навчився. Щоразу – все з нуля, щоразу – як уперше».